

Projekt

z dnia 18 grudnia 2020 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY KOLNO**

z dnia 2020 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar
Przemocy w Rodzinie dla Gminy Kolno na lata 2021 – 2025**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm.) w związku z art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r., poz. 218 z późn. zm.) uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjąć Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Gminy Kolno na lata 2021 – 2025, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kolno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Załącznik do uchwały Nr

Rady Gminy Kolno

Załącznik Nr 1 2020 r.

**PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ
OCHRONY
OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE DLA
GMINY KOLNO NA LATA
2021-2025**

Kolno 2020 rok

SPIS TREŚCI

I.	WPROWADZENIE	3
II.	DIAGNOZA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE	4
III.	CELE I DZIAŁANIA	15
IV.	MONITORING I PRZEWIDYWANE EFEKTY REALIZACJI PROGRAMU	19
V.	REALIZATORZY PROGRAMU	19
VI.	ZASOBY GMINY KOLNO W ZAKRESIE REALIZACJI PROGRAMU	19
VII.	SPRAWOZDAWCZOŚĆ	20
VIII.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	20

I. WPROWADZENIE

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem w życiu człowieka, kształtującym osobowość, system wartości i styl życia. Ważną rolę w prawidłowo funkcjonującej rodzinie odgrywają wzajemne relacje pomiędzy rodzicami oparte na miłości, zaufaniu, zrozumieniu i poczuciu bezpieczeństwa. Dom rodzinny powinien być zatem miejscem, do którego chętnie wracamy. W przypadku dezorganizacji role wewnątrzrodzinne ulegają zaburzeniu, łamane są reguły, a zachowania poszczególnych członków rodziny stają się coraz bardziej niezgodne z normami prawnymi i moralnymi. Dla wielu osób przestaje być on spokojną przystanią i miejscem, w którym znajdujemy akceptację i zrozumienie. Wręcz przeciwnie, kojarzy się z cierpieniem fizycznym, psychicznym, emocjonalnym. Przyczyny stosowania przemocy mogą być różne. Mogą one wynikać z przyczyn osobistych, z frustracji, stresu, zaburzeń depresyjnych, zaburzeń lękowych, z uzależnienia (alkoholizm, narkomania, lekomania), z zaburzeń psychicznych, braku więzi emocjonalnych i brutalności w domu rodzinnym. Ponadto przyczyn tego zjawiska można także upatrywać w tradycjach, zwyczajach, przekonaniach funkcjonujących jeszcze w naszym społeczeństwie. Przemoc domowa może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie. Należy zaklasyfikować ją do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej. Przemoc jest trudna do ujawnienia w związku, gdyż osoby doświadczające przemocy boją się, wstydzą, często nie wierzą w skuteczność pomocy. Nie bez znaczenia jest też fakt, że „ofiary” i „sprawcy” łączą bliskie więzi rodzinne i emocjonalne. Osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie są zarówno dorośli, jak i dzieci, natomiast osobami stosującymi przemoc są zazwyczaj osoby dorosłe – zdecydowanie częściej mężczyźni niż kobiety. Przemoc jest też trudna do zdiagnozowania, jednak jej rozmiary i szkodliwość zjawisk związanych z przemocą w rodzinie wskazują, że jest to jeden ze szczególnie istotnych problemów społecznych w Polsce. Ze względu na swoją złożoność zasługuje na miano problemu interdyscyplinarnego i wymaga zaplanowanej oraz dobrze zorganizowanej ciągłej współpracy wielu instytucji i organizacji pośrednio i bezpośrednio związanych z problematyką przemocy w rodzinie. Tylko podejmowanie wspólnych, systematycznych i ciągłych działań może w sposób skuteczny przyczynić się do zmniejszenia skali zjawiska przemocy w rodzinie i do poprawy bezpieczeństwa.

Jednym z nadrzędnych i długofalowych celów polityki prorodzinnej państwa jest tworzenie warunków do pełnego rozwoju i prawidłowego funkcjonowania rodziny oraz zapobieganie występowaniu postaw i zachowań aspołecznych, groźących patologiami, w tym

przemocą domową.

Realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie należy do zadań gminy i powiatu na zasadach określonych m.in. w przepisach ustawy z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej oraz ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Opracowanie i realizacja Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy jest zadaniem własnym gminy wynikającym z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Program skierowany jest nie tylko do instytucji i organizacji pozarządowych działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ale także do lokalnej społeczności, w szczególności do osób uwikłanych w przemoc. Zadaniem Programu jest ograniczenie skali problemu i skutków przemocy domowej oraz zmiana w świadomości społecznej mitów i stereotypów na temat przemocy w rodzinie, zwłaszcza tych, które służą jako argument do stosowania przemocy lub też do jej usprawiedliwiania, ukrywania czy bagatelizowania.

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy Rodzinie oraz Ochrony Ofiar w Rodzinie oparty jest na założeniach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, którego głównym celem jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skutków tego zjawiska w Polsce. Ponadto Program stanowi kontynuację wybranych celów i zadań wskazanych do realizacji w poprzednim programie. Program ma charakter długofalowy. Działania obejmują lata 2021-2025. W miarę potrzeb i sytuacji społecznej mogą ulegać zmianom i udoskonaleniom.

II. DIAGNOZA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE

Definicja przemocy w rodzinie

Przemoc w rodzinie jest problemem złożonym i ma wiele definicji. Powszechnie przemoc traktowana jest jako akt godzący w osobistą wolność jednostki prowadzący do jej fizycznej, a także psychicznej szkody. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiuje przemoc w rodzinie jako „jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne osób dotkniętych przemocą”. Często przemocą w rodzinie określa się „zamierzone

i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody”.

Przemoc w rodzinie charakteryzuje się tym, że:

1. *jest intencjonalna* – działania osoby stosującej przemoc są zamierzone i celowe, ukierunkowane na kontrolowanie i podporządkowanie drugiego człowieka;
2. *występuje dysproporcja sił* – w relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Osoba doświadczająca przemocy jest słabsza, a osoba stosująca przemoc silniejsza;
3. *narusza prawa i dobra osobiste* – osoba stosująca przemoc wykorzystuje swoją przewagę, narusza prawa i godność drugiego człowieka (członka rodziny);
4. *powoduje cierpienia i szkody* – osoby dotknięte przemocą w rodzinie doznają bardzo bolesnych szkód psychicznych i fizycznych.

Przemoc może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie, ale bez wątplenia należy zaklasyfikować ją do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej. Jak wynika już z samych definicji, przemoc w rodzinie przyczynia się do dezorganizacji funkcjonowania rodziny, łamania norm moralnych, prawnych, tragicznych skutków psychologicznych oraz w skrajnych przypadkach do poważnych uszkodzeń ciała bądź zabójstw. Przemoc ze strony najbliższych osób jest doświadczeniem traumatycznym, upokarzającym, wywołującym cierpienie, rodzącym nienawiść i pragnienie odwetu, okaleczającym psychikę.

Rodzaje przemocy

Przemoc w rodzinie może przybierać różne formy: od przemocy fizycznej, przez przemoc psychiczną i seksualną, po przemoc ekonomiczną. Wyróżnia się następujące formy przemocy:

1. *przemoc fizyczna* – naruszenie nietykalności fizycznej, zachowania powodujące uszkodzenie ciała lub niosące takie ryzyko, np. bicie, popychanie, szarpanie, kopanie, duszenie, policzkowanie;
2. *przemoc psychiczna* – naruszenie godności osobistej; zawiera przymus i groźby, np.: obrażanie, wyzywanie, wyśmiewanie, szydzenie, okazywanie braku szacunku, poniżanie w obecności innych osób, kontrolowanie i ograniczanie kontaktu z bliskimi, poddawanie stałej krytyce;
3. *przemoc seksualna* – naruszanie intymności, zmuszanie osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania jej o zgodę lub gdy na skutek zaistniałych warunków obawia się

odmówić, np.: wymuszanie pożycia seksualnego, obmacywanie, gwałt, wymuszanie nieakceptowanych zachowań seksualnych;

4. *przemoc ekonomiczna* – pozbawianie środków lub stwarzanie warunków, w których nie są zaspokajane niezbędne dla przeżycia potrzeby, np.: niszczenie rzeczy, włamanie do zamkniętego osobistego pomieszczenia, kradzież, używanie rzeczy bez pozwolenia, zabieranie pieniędzy, przeglądanie dokumentów, korespondencji, dysponowanie czyjąś własnością, zaciąganie pożyczek „na wspólne konto”, sprzedawanie osobistych lub wspólnych rzeczy bez uzgodnienia, zmuszanie do spłacania długów.
5. *zaniedbanie* - to ciągle niezaspokojenie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych. Tej formy przemocy najczęściej doświadczają dzieci.

Osoby dotknięte przemocą w rodzinie często doświadczają kilku jej form jednocześnie. Przemoc w rodzinie ma tragiczne konsekwencje. Może prowadzić nie tylko do uszkodzeń ciała, ale także do zaburzeń emocjonalnych oraz zaburzeń w sposobie, w jaki osoba doznająca przemocy postrzega samą siebie, „sprawcę” oraz innych ludzi.

Cykle przemocy

Przemoc w rodzinie rzadko jest incydem jednorazowym, zazwyczaj ma ona charakter długotrwały, cykliczny. Można więc wyszczególnić powtarzające się fazy, które razem tworzą pewnego rodzaju cykle przemocy. Znajomość faz pozwala lepiej zrozumieć charakter i specyfikę tego problemu. Możemy wyróżnić trzy fazy powtarzającego się cyklu. Są to:

1. *faza narastania napięcia* – jest to pierwsza faza, w której dochodzi do stopniowego wzrostu napięcia, w której osoba stosująca przemoc jest stale napięta i poirytowana, zaś osoba doznająca przemocy obarcza siebie winą i stara się za wszelką cenę uniknąć kolejnej awantury;
2. *faza ostrej przemocy* – jest to druga faza, w której napięcie prowadzi do wybuchu gniewu i rozładowania agresji. Partner staje się gwałtowny, wpada w szał, jakiś drobiazg wywołuje awanturę. Osoba doświadczająca przemocy może doznać obrażeń zagrażających jej zdrowiu i życiu. Najczęściej to w tej fazie osoby doznające przemocy wzywają Policję, szukają pomocy;
3. *faza miodowego miesiąca* - jest to trzecia faza, w której osoba stosująca przemoc wyraża skruchę, składa obietnice, obiecuje poprawę. „Sprawca” jest czuły, troskliwy, zapewnia o swojej miłości. Przeprosinom często towarzyszą łyzy i prezenty. W tej sytuacji osoba doznająca przemocy często czuje się odpowiedzialna za to, co się stało i postanawia dać „sprawcy” drugą szansę.

Faza miodowego miesiąca zatrzymuje „ofiara” w sytuacji przemocy, bo łatwo pod jej wpływem zapomnieć o koszmarze pozostałych dwóch faz. Niestety faza miodowego miesiąca nie trwa długo. Po jakimś czasie napięcie znowu powraca i cały cykl przemocy się powtarza. Z biegiem czasu przemoc staje się coraz gwałtowniejsza, dotkliwsza. Cykliczność przemocy sprawia, że osobom doświadczającym przemocy trudno jest podjąć działania mające na celu zatrzymanie przemocy.

Przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna i ekonomiczna popełniona na szkodę osób najbliższych jest przestępstwem. Jeżeli przemoc ma charakter ciągły, może być zakwalifikowana jako przestępstwo znęcania się nad rodziną (art. 207 kk), za które grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Jeśli sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem lub jeżeli osoba pokrzywdzona targnie się na własne życie, sprawca podlega karze odpowiednio od roku do lat 10 i od lat 2 do 12.

Rola stereotypów i przekonań na temat przemocy w rodzinie

Wokół przemocy narosło wiele mitów. Jednym z nich jest przekonanie, że jest to zjawisko marginalne, występujące wyłącznie w patologicznych środowiskach. Jest to wynik funkcjonujących stereotypów, które obejmują różnorodne obszary codziennego życia. Uwalnianie się od stereotypów utrudnione jest przez fakt, że fałszywe założenia są często przekonaniami charakterystycznymi dla całego środowiska.

Z punktu widzenia problemu przemocy w rodzinie za najważniejsze i najgroźniejsze uważa się stereotypy:

- usprawiedliwiające przemoc,
- przenoszące odpowiedzialność za przemoc na osobę, która jej doznaje,
- przekonania izolujące osobę doświadczającą przemocy.

Skutki przemocy w rodzinie

Skutki przemocy w rodzinie to nie tylko szkody fizyczne, ale również trwałe następstwa w psychice człowieka.

Bezpośrednie skutki przemocy można podzielić na:

- objawy fizyczne (m. in. sińce, obrzęki, otarcia, rany, złamania, oparzenia),
- objawy emocjonalne (m. in. smutek, wycofanie, wzrost lęku i niepokoju, izolacja, depresja, zmienność nastrojów, niska samoocena),
- objawy społeczne (m. in. nieufność, nieumiejętność nawiązywania kontaktu, wyuczona bezradność, spadek poczucia kompetencji),

- objawy seksualnego wykorzystywania dziecka (m. in. seksualizacja kontaktów międzyludzkich, wciąganie innych dzieci w nietypową aktywność seksualną,
- seksualną świadomość wykraczającą poza poziom dojrzałości dziecka, ucieczki z domu, próby samobójcze, problemy psychiatryczne).

Z powodu wielu przykrych doświadczeń cierpią nie tylko osoby, które tej przemocy doznają, ale również bezsilni świadkowie obserwujący akty przemocy, tj. najczęściej dzieci. Dzieci krzywdzone charakteryzują się zaburzeniami zachowania związanymi z trudnością kontrolowania emocji i rozpoznawania sytuacji społecznych, oraz obniżeniem poziomu empatii. Przemoc, zwłaszcza w rodzinie, burzy porządek moralny. Zmierza do ukształtowania takiego obrazu świata, wzoru przekonań i sądów, w którym wpisana jest ona jako norma. Dziecko wytwarza w sobie przekonanie, że wzajemne relacje polegają na oddziaływaniu na siebie „sprawcy” i „ofiary”. Brutalne wzorce osobowe utrwalają się tak, iż młody człowiek nie ma oporów przed biciem i maltretowaniem słabszych i młodszych kolegów, czym rekompensuje sobie doznane krzywdy. Maltretowanie dzieci zaburza ich rozwój poznawczy i społeczny, co objawia się trudnościami w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych, ograniczając tym samym możliwość wyrównania doznawanego braku więzi emocjonalnych. Poszkodowane dzieci z reguły są nieufne, nastawione do otoczenia wrogo, pełne negatywizmu, słabo reaktywne, często przyjmują postawę biernego oporu. W sytuacjach interpersonalnych dzieci te ujawniają mniejszą ekspresyjność emocjonalną, zachowują się nieprzystępnie i unikają kontaktów z innymi dziećmi. Olbrzymie koszty przemocy w rodzinie, jak widać, ponoszą nie tylko jednostki, ale całe społeczeństwo.

Charakterystyka zjawiska przemocy na terenie Gminy Kolno

Istotnym elementem systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, który integruje działania wielu służb, jest Zespół Interdyscyplinarny. Został on powołany w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakładającej na gminy obowiązek tworzenia gminnego Systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym Zespołu, jako jego elementu. Stąd w celu właściwej realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie na terenie gminy Kolno uchwałą Nr V/22/11 Rady Gminy Kolno z dnia 25 marca 2011 r. uchwalono warunki funkcjonowania oraz tryb i sposób powoływania i odwoływania członków Zespołu Interdyscyplinarnego (z późn. zm).

Zespół Interdyscyplinarny został następnie powołany Zarządzeniem Nr 52/11 Wójta Gminy Kolno z dnia 28 lipca 2011 r. w sprawie powołania i składu Zespołu

Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. W skład Zespołu Interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele: PCPR w Kolnie, GKRPA w Kolnie, SP w Zabelu, KPP w Kolnie, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Kolnie, Sąd Rejonowy w Łomży, Kolneńskie Stowarzyszenie „Rodzina”, Zakład Karny w Czerwonym Borze, Medicare s.c. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Kolnie oraz GOPS w Kolnie. Skład Zespołu Interdyscyplinarnego zgodny jest z art. 9a ust. 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie zapewnia obsługę organizacyjno-techniczną ZI, zgodnie z art. 9a ust. 9 ustawy. Cała dokumentacja ZI oraz GR znajduje się w siedzibie GOPS w Kolnie, ul. Sienkiewicza 5, 18-500 Kolno.

Zespół Interdyscyplinarny działający na terenie gminy Kolno realizował zadania określone w art. 9b ust 2 ustawy oraz zgodnie z przyjętym uchwałą Nr XIV/89/16 Rady Gminy Kolno z dnia 4 marca 2016 r. Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na terenie Gminy Kolno na lata 2016-2020 (z późn. zm.).

W związku z tym, że realizacja ww. Programu dobiega końca wraz z końcem 2020 r. konieczne stało się opracowanie nowego. W celu właściwego opracowania i zaplanowania podejmowanych działań niezbędne było więc dokonanie analizy i diagnozy problemu przemocy w rodzinie na terenie Gminy Kolno w latach 2017, 2018 i 2019.

Diagnozę opracowano na podstawie:

- 1) sporządzanych sprawozdań i przekazywanych danych do Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, sprawozdań dot. liczby sporządzonych formularzy „Niebieska Karta-A” przez przedstawicieli poszczególnych podmiotów,
- 2) sprawozdań z realizacji przez gminę zadań określonych w ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przez Zespół Interdyscyplinarny w Gminie Kolno za lata 2017, 2018 i 2019,
- 4) danych statystycznych za lata 2017, 2018 i 2019 uzyskanych z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kolnie, Komendy Powiatowej w Policji w Kolnie i Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie.

Diagnozowanie problemu przemocy w rodzinach odbywało się na podstawie:

- 1) regularnych spotkań w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

- 2) uzyskiwanie informacji z różnych instytucji na temat występujących przypadków przemocy i ich aktualizacja,
- 3) opracowywanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach,
- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach oraz możliwych formach udzielania pomocy w środowisku lokalnym,
- 5) monitorowanie sytuacji rodzin dotkniętych przemocą,
- 6) dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy,
- 7) stałej współpracy specjalistów w ramach realizacji Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar w Rodzinie dla Gminy Kolno.

Oszacowanie zjawiska przemocy w rodzinie jest możliwe między innymi dzięki procedurze Niebieskiej Karty. Trudno jest określić prawdziwą skalę zjawiska przemocy w rodzinie, ponieważ nie wszystkie akty przemocy są ujawniane. Oficjalne statystyki prowadzone przez Komendę Główną Policji uwzględniają tylko te przypadki, wobec których uruchomiono procedurę „Niebieska Karta”.

Z danych Zespołu Interdyscyplinarnego wynika, że przemoc w rodzinie jest nadal dużym problemem. Mimo nieznacznego spadku w dalszym ciągu na wysokim poziomie utrzymuje się liczba interwencji Policji i wypełnionych formularzy „NK-A” w trakcie trwającej już procedury.

Liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty” w latach 2017-2019

2017 r.	2018 r.	2019 r.
31	23	25

Liczba ponownie wypełnionych formularzy „NK-A” w trakcie trwania procedury NK w latach 2017-2019

2017 r.	2018 r.	2020 r.
12	8	11

1.	IŁOŚĆ PROCEDUR „NIEBIESKIE KARTY” ZAŁOŻONYCH PRZEZ POSZCZEGÓLNE PODMIOTY	2017	2018	2019
	OGÓLEM	31	23	25
2.	KOMENDA POWIATOWA POLICJI W KOLNIE	26	20	21
3.	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE W KOLNIE	0	0	0
4.	GMINNY OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ W KOLNIE	5	3	4
5.	GMINNA KOMISJA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH W KOLNIE	0	0	0
6.	SŁUŻBA ZDROWIA W KOLNIE	0	0	0
7.	OŚWIATA W GMINIE KOLNO	0	0	0

Jak wynika z powyższych danych statystycznych inicjatorami procedur „Niebieskie Karty” byli przede wszystkim funkcjonariusze Komendy Powiatowej Policji w Kolnie i przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Policja jest instytucją, która wszczyna najwięcej procedur NK. Dzieje się to najczęściej w wyniku interwencji, ekstremalnego wydarzenia, sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia. Nie zawsze za zgodą, a czasem wbrew intencji osoby wzywającej pomoc, poszkodowanej. Zawiadomienia składane na posterunku z inicjatywy osoby doznającej przemocy zdarzają się znacznie rzadziej. Niski poziom realizacji procedury „Niebieska Karta” w pomocy społecznej można tłumaczyć faktem, iż osoby co do których istnieje przypuszczenie, że w ich rodzinie występuje przemoc, nie chcą tego ujawniać pracownikom socjalnym, nie godzą się na wypełnienie i wszczęcie procedury „Niebieska Karta” i przekazywanie jej innym instytucjom lub wycofują się ze współpracy. Zerowy poziom realizacji procedury „Niebieska Karta” występuje w służbie zdrowia oraz w oświacie i w Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Kolnie. Z obserwacji ww. instytucji oraz współpracy można wysnuć wniosek, że niechęć reprezentantów oświaty do wszczynania procedury NK wynika z postrzegania jej jako narzędzia represyjnego wobec ucznia, tymczasem oni chcą pozostać w roli przyjaciela ucznia, a nie interwenta. Niechęć lekarzy do wszczynania procedury NK wynika z obciążenia obowiązkami, strachu przed odpowiedzialnością za złamanie tajemnicy lekarskiej, ale także z obawy przed osobistą zemstą sprawców przemocy. Tego ostatniego obawiają się również położne i pielęgniarki środowiskowe.

LICZBA OSÓB PODEJRZANYCH O STOSOWANIE PRZEMOCY	2017	2018	2019
OGÓŁEM	43	42	44
KOBIETY	2	2	2
MEŻCZYŻNI	41	40	42
LICZBA OSÓB DOZNAJĄCYCH PRZEMOCY	2017	2018	2019
OGÓŁEM	129	141	136
KOBIETY	58	60	56
MEŻCZYŻNI	16	22	13
MAŁOLETNI	55	59	67

Zgodnie ze statystykami Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie liczba osób doświadczających przemocy w rodzinie wzrasta (z wyjątkiem 2019 r.), przemoc jest zjawiskiem, które dotyka głównie kobiety. Liczba mężczyzn doświadczających przemocy utrzymuje się od 2017 r. na podobnym poziomie. Z prezentowanych danych wynika, że osobami podejrzanymi o stosowanie przemocy w rodzinie są przede wszystkim mężczyźni, co jest związane z wykorzystywaniem przez nich swojej przewagi poprzez podporządkowanie kobiety w obszarach: siły fizycznej, pozycji społecznej, czy zależności ekonomicznej.

Jednocześnie bardzo rzadko zdarzają się sytuacje przemocy kobiety nad mężczyzną. Występują wtedy, gdy kobieta ma przewagę nad mężczyzną, głównie w sferze ekonomicznej, intelektualnej lub emocjonalnej, która jest wykorzystywana do szantaży i presji uniemożliwiających obronę.

Wzrasta też liczba dzieci w rodzinach będących świadkami przemocy lub bezpośrednio jej doświadczających (55 dzieci w 2017 r., zaś w 2019 r. już 67 dzieci).

Jak wynika z obserwacji członków Zespołu Interdyscyplinarnego i Grup Roboczych najczęściej występującą formą przemocy jest przemoc psychiczna. W przypadku przemocy wobec osób dorosłych najczęstszą okolicznością towarzyszącą aktom przemocy jest alkohol. Jednak problem występowania przemocy w rodzinie nie może być utożsamiany tylko i wyłącznie z rodzinami funkcjonującymi w systemie pomocy społecznej, korzystającymi ze świadczeń pieniężnych tut. Ośrodka, uzależnionymi od alkoholu czy też znajdującymi się na tzw. "Marginesie społecznym". Występowanie przemocy w rodzinie dotyczy wszystkich grup społecznych, w tym tych o bardzo dobrej pozycji materialnej i wysokim statusie społecznym. Sprawcami przemocy w rodzinie są najczęściej osoby najbliższe – w przypadku osób dorosłych małżonkowie i partnerzy, w odniesieniu do dzieci – rodzice.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie ustalono, że na terenie Gminy Kolno przemoc w rodzinie występuje w rodzinach o różnym statusie społecznym, często łączy się z problemem nadużywania alkoholu, niskimi dochodami.

Przypadki przemocy zdarzają się w domach rodzinnych, w zamkniętym kręgu osób, gdzie świadkami są jedynie członkowie rodziny. Z rozmów pracowników GOPS Kolno z osobami doświadczającymi przemocy wynika, iż większość z nich ma ogólne, a nawet spore pojęcie o specyfice zjawiska przemocy domowej. Jednakże ciągle panuje przekonanie, iż jest to zjawisko marginalne, tylko znikoma liczba osób zaobserwowała zjawisko w życiu codziennym.

LICZBA PROWADZONYCH PROCEDUR „NIEBIESKIE KARTY”

2017 r.	2018 r.	2019 r.
48	45	45

LICZBA ZAKOŃCZONYCH PROCEDUR „NIEBIESKIE KARTY”

Liczba zakończonych procedur Niebieskie Karty w przypadku:	2017 r.	2018 r.	2019 r.
ogółem	24	27	33
ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu stosowania przemocy w rodzinie	23	20	28
rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań	1	7	5

Z danych tabelarycznych wynika, że w analizowanym okresie znaczna liczba NK została zakończona w porównaniu do prowadzonych NK, głównie z uwagi na ustanie przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy.

	2017 r.	2018 r.	2019 r.
INTERWENCJE DOMOWE ZWIĄZANE Z PRZEMOCĄ W RODZINIE OGÓŁEM - POWIAT	135	189	153
LICZBA WSZCZĘTYCH POSTĘPOWAŃ Z POWODU FIZYCZNEGO LUB PSYCHICZNEGO ZNEĆCANIA SIĘ NAD RODZINĄ OGÓŁEM - POWIAT	10	10	11
W TYM Z GMINY KOLNO	5	0	3

Według danych policji liczba interwencji z powodu przemocy w rodzinie utrzymuje się na mniej więcej stałym poziomie. Niepokój budzi natomiast duża dysproporcja pomiędzy ilością interwencji podejmowanych w sprawach o przemoc w rodzinie, a liczbą wszczętych postępowań z powodu fizycznego lub psychicznego znęcania się nad rodziną. Dysproporcja ta może wynikać z postawy Policji, która uzależnia wszczęcie postępowania od złożenia przez osobę pokrzywdzoną oficjalnego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Jako przyczynę

takiego stanu rzeczy można wskazać niechęć funkcjonariuszy do mieszania się w „sprawy rodzinne” oraz utrzymujące się wciąż wśród wielu spośród nich błędne przekonanie o tym, iż przestępstwo znęcania się ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego. Powoduje to przerzucenie na barki pokrzywdzonych odpowiedzialności za wszczęcie postępowania i sprawia, że w praktyce są one bardziej podatne na naciski sprawcy i wycofują sprawy.

Pomocy ofiarom przemocy w rodzinie, w szczególności w formie poradnictwa socjalnego, psychologicznego i prawnego oraz poprzez udzielanie schronienia, udziela Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Kolnie jako jednostka organizacyjna pomocy społecznej realizująca zadania własne powiatu określone ustawą o pomocy społecznej i ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Dane Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia w Kolnie dot. udzielanej pomocy przedstawiają się następująco:

L p.	RODZAJ PROBLEMU	ROK 2017	ROK 2018	ROK 2019
1	ILOŚĆ RODZIN KORZYSTAJĄCYCH ZE SCHRONIENIA W SOW W KOLNIE OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	7 1	11 0	9 1
2	ILOŚĆ OSÓB, WOBEC KTÓRYCH STOSOWANA BYŁA PRZEMOC, KORZYSTAJĄCA Z GRUP WSPARCIA OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	4 2	11 1	9 0
3	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z PORADNICTWA PRAWNEGO OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	79 Brak danych	36 Brak danych	13 Brak danych
4	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z PORADNICTWA PEDAGOGA OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	5 2	22 1	25 3
5	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z PORADNICTWA PSYCHOLOGA OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	19 6	20 8	16 9
6	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z PORADNICTWA TERAPEUTYCZNEGO DLA OSÓB DOZNAJĄCYCH PRZEMOCY OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	21 7	47 14	39 9
7	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z PROGRAMU ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO-EDUKACYJNYCH OGÓŁEM W TYM Z GMINY KOLNO	6 1	0 0	7 4

Jak wynika z powyższych danych statystycznych ze schronienia oraz pomocy w formie grup wsparcia korzysta niewiele osób. Na niskim poziomie utrzymuje się również ilość osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego dla osób doświadczających przemocy w rodzinie (poradnictwo prawne, psychologiczne, pedagogiczne, terapeutyczne). Z rozmów pracowników GOPS Kolno z osobami doświadczającymi przemocy wynika, że społeczeństwo lokalne jest już dobrze zorientowane w funkcjonującej sieci instytucjonalnej pomocy działającej na rzecz osób pokrzywdzonych, a niechęć ofiar przemocy do sięgania po pomoc instytucjonalną wynika przede wszystkim z wyuczonej bezradności oraz obawy przed wiktymizacją. Nie bez znaczenia pozostają także poczucie wstydu oraz brak wiary w skuteczność działania instytucji.

Jak pokazują powyższe dane, przypadki w których to sprawca inicjuje poszukiwanie pomocy, należą do rzadkości. Korzystanie z oferty instytucji świadczących pomoc jest zazwyczaj wymuszone przez system. Obawa przed społeczną stygmatyzacją zniechęca sprawców do szukania pomocy instytucjonalnej.

III. CELE I DZIAŁANIA

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na terenie Gminy Kolno na lata 2021- 2025 określa obszary strategiczne. Wypracowano cele operacyjne i działania, wokół których będą się koncentrowały zadania zaangażowanych podmiotów. Niezbędnym warunkiem ich efektywności jest interdyscyplinarne podejście, współpraca pomiędzy poszczególnymi instytucjami, służbami i organizacjami. Realizacja programu powinna wpływać na zmniejszenie skali zjawiska przemocy oraz na zwiększenie skuteczności podejmowanych działań.

Głównym celem Programu jest zwiększenie skuteczności działań wobec osób doznających przemocy w rodzinie oraz stosujących przemoc w rodzinie.

Cele strategiczne zostały określone w czterech obszarach:

Cel strategiczny I - Profilaktyka i edukacja społeczna.

Cel strategiczny II - Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą.

Cel strategiczny III - Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie.

Cel strategiczny IV - Podniesienie kwalifikacji kadr i doskonalenie współpracy.

CEL STRATEGICZNY I - PROFILAKTYKA I EDUKACJA SPOŁECZNA

Cel operacyjny: Działania informacyjno-edukacyjne w środowiskach lokalnych podnoszące wiedzę mieszkańców na temat zjawiska przemocy w rodzinie

Lp.	Podjęmowane działania	Wskaźniki	Realizatorzy	Harmonogram realizacji
1.	Promowanie podnoszenia świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz świadomości konsekwencji prawnych w związku ze stosowaniem przemocy, współuczestnictwo w kampaniach i w programach społecznych dotyczących przemocy domowej.	- liczba upowszechnionych materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie (ulotek, plakatów, broszur), - liczba spotkań informacyjnych z mieszkańcami Gminy	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie; - Komenda Powiatowa Policji w Kolnie; - Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Kolnie; - placówki oświatowe	Działania ciągłe w latach 2021-2025
2.	Rozpowszechnianie materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących przemocy (ulotek, broszur, plakatów, itp. na temat dostępności uzyskania wsparcia przez ofiary przemocy); umieszczanie informacji o kompetencjach poszczególnych podmiotów w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie na stronach internetowych instytucji	- liczba opracowanych/upowszechnionych materiałów informacyjno-edukacyjnych; - liczba rozdysponowanych ulotek, plakatów, broszur; - liczba podmiotów, które umieściły informacje o swoich kompetencjach w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie na stronach internetowych instytucji	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie; - Komenda Powiatowa Policji w Kolnie; - Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Kolnie; - placówki oświatowe	Działania ciągłe w latach 2021-2025
3.	Promocja działań profilaktycznych w szkołach z zakresu agresji, przemocy	- liczba przeprowadzonych zajęć profilaktycznych dotyczących przemocy; liczba uczestników w zajęciach profilaktycznych dotyczących przemocy w rodzinie	- placówki oświatowe	Działania ciągłe w latach 2021-2025

CEL STRATEGICZNY II - OCHRONA I POMOC OSOBOM DOTKNIĘTYM PRZEMOCĄ

Cel operacyjny: Zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności pomocy

Lp.	Podejmowane działania	Wskaźniki	Realizatorzy	Harmonogram realizacji
1.	współpraca instytucji w zakresie pomocy rodzinom zagrożonym i dotkniętym problemem przemocy domowej, stosowanie procedury „Niebieskie Karty”	- liczba rodzin, w których wszczęto procedurę „Niebieskie Karty”; - liczba posiedzeń Zespołu Interdyscyplinarnego; - liczba rodzin, w których zakończono procedurę „Niebieskie Karty” z powodu ustania przemocy w rodzinie	- Komenda Miejska Policji; - jednostki organizacyjne pomocy społecznej; - MKRPA; - Sąd Rejonowy; - ochrona zdrowia; - placówki oświatowe; - organizacje pozarządowe;	Działania ciągłe w latach 2021-2025 wg. potrzeb/ bezzwłocznie
2.	udzielanie pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą (wsparcie finansowe i rzeczowe, poradnictwo psychologiczne, prawne); prowadzenie pracy socjalnej i udzielanie poradnictwa socjalnego na rzecz rodzin dotkniętych przemocą	- liczba osób korzystających ze specjalistycznego poradnictwa socjalnego, psychologicznego i prawnego; - praca socjalna;	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie; - Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Kolnie; - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie;	Działania ciągłe w latach 2021-2025 wg. potrzeb/ bezzwłocznie
3.	informowanie osób dotkniętych przemocą o ich prawach i możliwościach uzyskania pomocy	- liczba przekazanych formularzy NK- B dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie; - Komenda Powiatowa Policji Policji w Kolnie; - GKRPA w Kolnie; - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie;	Działania ciągłe w latach 2021-2025 wg. potrzeb/ bezzwłocznie
4.	Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia, współpraca ze Specjalistycznym Ośrodkiem Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Kolnie oraz z instytucjami prowadzącymi hostele, domy samotnej matki.	- liczba osób, którym udzielono schronienia;	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie	Działania ciągłe w latach 2021-2025 wg. potrzeb/ bezzwłocznie

CEL STRATEGICZNY III - ODZIAŁYWANIA NA OSOBY STOSUJĄCE PRZEMOC

Cel operacyjny: Zintensyfikowanie działań podejmowanych wobec osób stosujących przemoc

Lp.	Podejmowane działania	Wskaźniki	Realizatorzy	Harmonogram realizacji
1.	upowszechnianie informacji o formach oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie, w tym programów korekcyjno- edukacyjnych, oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie poprzez motywowanie ich i zachęcanie do udziału w programach korekcyjno- edukacyjnych	-liczba sporządzonych formularzy Niebieska Kart- D; -liczba udzielonych porad socjalnych; - liczba rozpowszechnionych ulotek informacyjnych	- Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie	Działania ciągłe w latach 2021-2025
2.	podejmowanie działań interwencyjnych przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości	-liczba interwencji; -liczba wyroków skazujących z art. 207 kk	-Komenda Powiatowa Policji w Kolnie; -Sąd, Prokuratura Rejonowa	Działania ciągłe w latach 2021-2025 wg. potrzeb/ bezzwłocznie

CEL STRATEGICZNY IV- PODNIESIENIE KWALIFIKACJI KADR

I DOSKONALENIE WSPÓŁPRACY

Cel operacyjny: Zwiększenie kompetencji przedstawicieli podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Lp.	Podejmowane działania	Wskaźniki	Realizatorzy	Harmonogram realizacji
1.	zwiększenie kompetencji członków ZI w zakresie diagnozowania zjawiska przemocy	- liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty”; - liczba interwencji policji; - liczba posiedzeń Zespołu Interdyscyplinarnego	- Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;	Działania ciągłe w latach 2021-2025
2.	udział w szkoleniach, warsztatach, seminariach tematycznych dla osób zawodowo zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie	- liczba szkoleń, warsztatów, seminariów tematycznych, w których wzięli udział przedstawiciele instytucji zawodowo zajmujący się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie; - liczba osób, które wzięły udział w szkoleniach, warsztatach, seminariach tematycznych dotyczących przemocy w rodzinie	- Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie -Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie; -Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie/ SOW; -Komenda Powiatowa Policji w Kolnie; - Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych; -placówki oświatowe; -służba zdrowia; -organizacje pozarządowe	Działania ciągłe w latach 2021-2025- wg. potrzeb/ stosownie do ofert szkoleniowych i w miarę posiadanych środków finansowych 2021

IV. MONITORING I PRZEWIDYWANE EFEKTY REALIZACJI PROGRAMU

Monitoring realizacji Programu przez jednostki zobligowane do jego stosowania będzie prowadzony na bieżąco poprzez stałą współpracę osób będących w składzie Zespołu Interdyscyplinarnego. Monitoring Programu polegać będzie na systematycznym zbieraniu i analizowaniu informacji dotyczących realizowanych działań. Gromadzone dane pozwolą zidentyfikować istniejące problemy oraz stwierdzić, czy wyznaczone działania przynoszą zakładane zmiany.

W związku w kolejnym okresie realizacji „Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Gminy Kolno na lata 2021-2025” przewiduje się:

- zmianę postaw mieszkańców Gminy Kolno wobec przemocy w rodzinie,
- wzrost liczby osób profesjonalnie pomagających ofiarom i sprawcom przemocy w rodzinie,
- zwiększenie poziomu edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie przemocy w rodzinie,
- zwiększenie współpracy instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

V. REALIZATORZY PROGRAMU

Głównymi realizatorami Programu są Urząd Gminy, Sąd, Prokuratura, Policja, pomoc społeczna, placówki leczenia odwykowego, placówki poradnictwa specjalistycznego, placówki oświatowe, placówki służby zdrowia, organizacje pozarządowe, kościoły. Jednocześnie koordynatorem Programu jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie.

VI. ZASOBY GMINY KOLNO W ZAKRESIE REALIZACJI PROGRAMU

Zasoby ludzkie – specjaliści z różnych dziedzin.

Zasoby instytucjonalne – instytucje i organizacje zajmujące się problemem przemocy.

- Urząd Gminy w Kolnie;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie;

- Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Gminie Kolno;
- Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Kolnie;
- Komenda Powiatowa Policji w Kolnie;
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie i Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Kolnie;
- Szpital Ogólny w Kolnie i Placówki Opieki Zdrowotnej w Kolnie – lekarze rodzinni;
- Poradnia Terapii Uzależnień od Alkoholu i Współuzależnienia w Kolnie;
- Placówki Oświatowe;
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Kolnie;
- Sąd Rejonowy w Łomży;
- Prokuratura Rejonowa w Kolnie;
- Organizacje pozarządowe - Kolneńskie Stowarzyszenie „Rodzina”;
- Instytucje kościelne;
- Sołtysi.

VII. SPRAWOZDAWCZOŚĆ

Sprawozdanie i ocena realizacji poszczególnych działań w roku kalendarzowym będą opracowywane w oparciu o dane przekazane przez przedstawicieli instytucji oraz podmiotów realizujących Program. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kolnie do dnia 30 kwietnia każdego roku przedłoży sprawozdanie Radzie Gminy Kolno z realizacji Programu w ramach rocznego sprawozdania z działalności Ośrodka.

VIII. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU

Źródłem finansowania zadań zawartych w Programie będą środki własne gminy oraz pozyskane dotacje celowe, fundusze Unii Europejskiej na realizację zadań z tego zakresu. Ponadto program będzie finansowany w ramach własnych środków posiadanych przez organizacje pozarządowe realizujące zadania programu i innych.